

УДК 336.717

Біломістна І. І., к.е.н.

Харківський інститут банківської справи УБС НБУ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК В УКРАЇНІ

Проаналізовано розвиток ринку банківських платіжних карток та зміни, що відбулися на ньому під впливом фінансової кризи.

Ключові слова: банківська платіжна картка, банкомат, імпринтер, термінал, банк.

Bilomistna I.

MODERN TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF THE MARKET OF BANK PAYMENT CARDS IN UKRAINE

Market development of bank pay cards and change is analyzed, that happened on it under act of financial crisis.

Key words: bank pay card, ATM, imprinter, terminal, bank.

Биломистна И. И.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЫНКА БАНКОВСКИХ ПЛАТЁЖНЫХ КАРТОЧЕК В УКРАИНЕ

Проанализировано развитие рынка банковских платежных карт и изменения, которые произошли под влиянием финансового кризиса.

Ключевые слова: банковская платежная карта, банкомат, импринтер, терминал, банк.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розрахунки за участю фізичних осіб, на відміну від міжгосподарських розрахунків здійснюються в Україні переважно готівкою. Традиційні інструменти безготівкових розрахунків (чеки, платіжні доручення) у цій сфері майже не застосовуються, що можна пояснити малими обсягами трансакцій окремих платників та низьким рівнем розвитку банківських послуг у країні. Утім, надмірне розбухання готівкового обороту та істотне підвищення розміру трансакцій найзаможнішого

Біломістна І. І.

прошарку населення, зумовлені трансформаційними процесами в економіці, викликали гостру потребу в запровадженні нових доступних інструментів безготівкових розрахунків у дану сферу.

Зазначеним критеріям повною мірою відповідають банківські платіжні картки, які надають велику кількість переваг як їх держателям, так і банкам, що здійснюють їх емісію та обслуговування. Для держателів карток – це зручність, надійність, практичність, економія часу. Для банків це – підвищення конкурентноздатності та престижності, наявність гарантій платежу, зниження витрат на облік та обробку паперово-грошової маси, мінімальні часові витрати та економія живої праці. Йдеться про далеко не повний перелік якостей платіжних карток, котрі обумовили їх визнання на світовій арені.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питанню щодо впровадження банківських операцій за допомогою платіжних карток присвячено багато праць з боку таких вчених-економістів: В. Божко [1], О. Брегеда [2], Н. Внукова [3], Н. Ільницька [4], К. Кіреєва [5], І. Курдельчук [6], Г. Макаркина [7], В. Харченко [8–12] та інших. Але у своїх працях вони недостатньо висвітлили практичні питання, пов'язані саме з проблемами організації операцій з банківськими платіжними картками у вітчизняних банках.

Цілі статті. Метою статті є дослідження сучасних тенденцій розвитку ринку банківських платіжних карток в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Картковий бізнес довгі роки знаходився в інкубаційному стані і, взагалі кажучи, як бізнес сприймався вельми умовно. Ситуація відносно розвитку показників ринку платіжних карток в Україні, нестримно змінюється і виклик часу і спонукає до необхідності глибшого погляду практичних сторін організації, позиціонування і розвитку карткової справи в банках. Фінансова криза в Україні стала причиною зменшення темпів емісії карток (рис. 1). В умовах фінансової кризи банкіри практично перестали розвивати цей напрям, зосередивши зусилля на порятунку своїх активів.

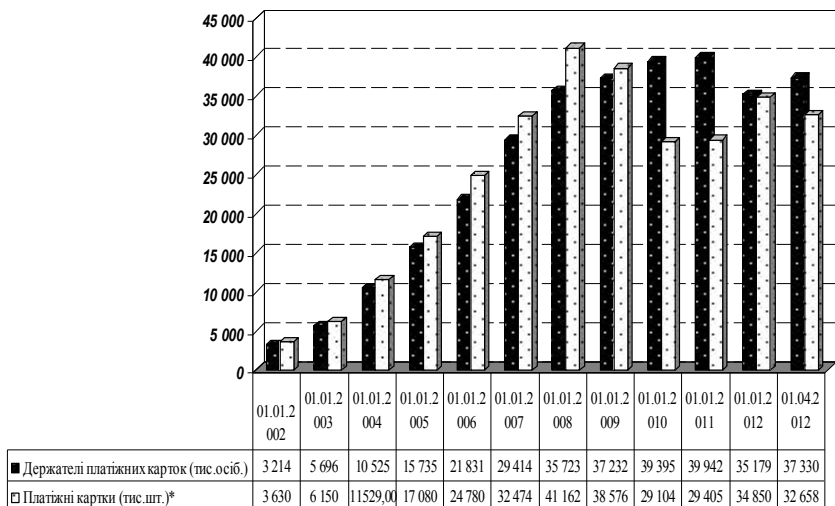

Рис. 1. Динаміка розвитку держателів платіжних карток та кількості платіжних карток [13]

Наведені дані на рис. 1 підтверджують наявність кризи в 2009 р., за результатами якої кількість емітованих карток українськими банками знизилася майже на 10 млн. шт. і за станом на 01 січня 2012 р. їх кількість становить 34 850 тис. шт. (зазначається загальна кількість емітованих банком платіжних карток, за якими була здійснена хоча б одна видаткова операція за останні три місяці (до 01.04.2012 р. – за останні дванадцять місяців).

Якщо порівнювати держателів платіжних карток та кількість активних платіжних карток, можна зробити висновок про те що знову простежується тенденція до випуску карток, які не потрібні клієнтам, або вони не вміють ними користуватись.

На рис. 2 наведена динаміка розподілу спеціальних платіжних засобів за видами носіїв інформації за 2006–2012 рр.

Наведені дані на рис. 2 свідчать про те, що в загальній кількості спеціальних платіжних засобів переважають банківські платіжні картки з магнітною смугою, їх частка складає лише 2,4% від загальної кількості карток. На нашу думку це пов'язано з тим, що основна частка емітованих банками карток є картками міжнародних платіжних систем, які і випускаються саме з магнітною смугою. Більшість карток,

які випускаються банками є картки з магнітною смугою, очевидно банки випускають ці картки, у більшій мірі, через дешевизну їх виготовлення та обслуговування порівнюючи зі смарт-картами, хоча останні є більш захищені, швидкозношувальність менша ніж у карток з магнітною смугою.

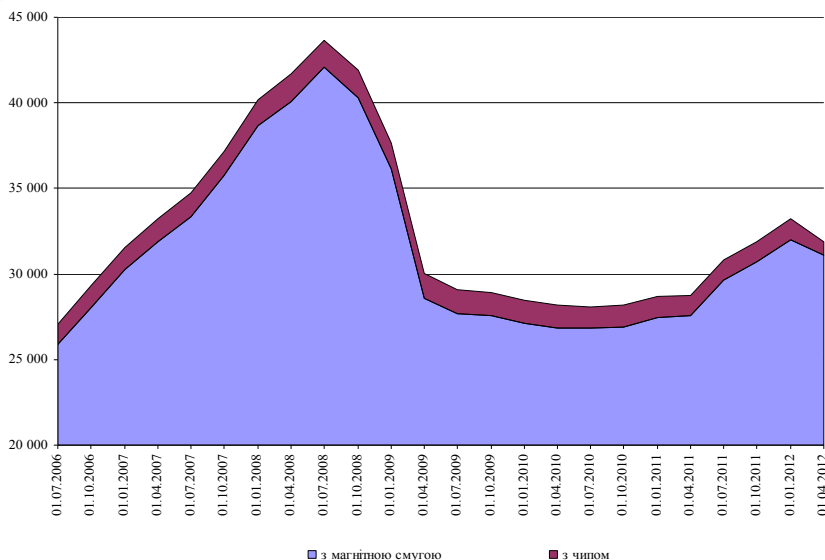

Рис. 2. Динаміка розподілу спеціальних платіжних засобів за видами носіїв інформації за 2006–2012 рр., тис. шт. [13]

Отже, основну перевагу банки надають міжнародним платіжним системам таким як VISA та Master Card. Ці системи мають досить багату історію, наприклад міжнародна система VISA була створена ще 1958 р., тому мають досить широкий досвід роботи, безпеки дотримання операції з використанням платіжних карток. Популярність карт VISA також частково обумовлено прийняттям і дотриманням єдиного стандарту, який зробив можливим використання цих карт практично в будь-якій країні світу.

Безготівкові розрахунки з використанням банківських платіжних карток із чіпами завойовують широке визнання в багатьох країнах світу. Їх стрімкий розвиток, проникнення у різні суспільні сфери засвідчують доцільність, безпечність та високу ефективність новітніх технологій. Поєднання в одній банківській платіжній картці

розрахункових можливостей із багатьма необхідними неплатіжними додатками постійно доводить свої переваги і створює чимало зручностей для споживачів. Нині у світі саме банківські платіжні картки із чипами мають найбільший рівень захисту інформації від шахрайських операцій.

Це свідчить про те, що безпека карткових операцій та запровадження міжнародними платіжними системами правило перенесення відповідальності, згідно з яким із двох учасників трансакцій (емітента й еквайра) відповідальність за наслідки шахрайства несе той, хто не перейшов на чипи, враховуючи, що більшість операцій із використанням карток є операціями з отримання готівки та функцією платежів у власній інфраструктурі банку-емітента, – не є критичним щодо переходу на чіп для емітентів. Значно важливіша річ – збільшення функціональності платіжних карток та створення еквайрами сертифікованої платіжними системами інфраструктури для приймання карток із чипом.

Банківські установи особливо зацікавлені у збереженні інформації, яку містять чи передають через Інтернет сучасні банківські платіжні картки з метою захисту конфіденційної інформації своїх клієнтів. Тому банки приділяють велику увагу безпеці інформації, що стає доступною під час використання електронних носіїв. З другого боку, високий рівень захищеності банківських платіжних карток використовується зокрема для обмеження доступу до особистої інформації держателя картки під час використання Інтернет-можливостей.

В Україні Національна система масових електронних платежів (надалі НСМЕП) Національного банку України, розроблена з урахуванням результатів дослідження сучасних тенденцій безготівкових розрахунків, застосовує чипові платіжні картки, які надзвичайно надійні і цілком відповідають міжнародним стандартам ISO. Підтвердженням цього є той факт, що за платіжними картками із чипами впродовж 2009–2011 рр. не зафіксовано жодного випадку втрат від шахрайських операцій. Завдяки їх високоефективній оффлайновій технології, яка не потребує оперативного зв'язку з банківським рахунком під час виконання платіжних операцій, з платіжних карток НСМЕП складніше зчитувати інформацію, а отже вони є більш захищеними від підробок та інших шахрайських

операцій. Крім того, у вмонтованому в платіжну картку мікрокомп'ютері зберігається в електронному вигляді інформація про кошти власника, а також багато додаткової інформації: про інтегрований проїзний квиток у метро, пенсійне посвідчення, студентський квиток, інформація про страховку, бонусні програми різних магазинів і ресторанів тощо, яку за призначенням може використовувати держатель картки. Ця платіжна картка виготовлена за новітніми технологіями, що забезпечує високий рівень її захисту та унеможливлене підробку.

Картки з чипом є більш надійними, тому на їх основі започаткували емісію карток Національної системи масових електронних платежів, але, на жаль, розвиток платіжних карток цієї системи можливий лише в Україні, тому споживачі банківських послуг обирають картки саме міжнародних платіжних систем з магнітною смугою. Зважаючи на переважну кількість емітованих карток з магнітною смугою банки встановлювали за власні кошти термінали, які можуть обслуговувати відповідні типи карток, що, на нашу думку, стримує розвиток карток з чипом і відповідно обсяги безготівкових розрахунків з використанням банківських платіжних карток.

В Україні стали випускатися досить новий продукт, такий як картки з функцією електронних грошей, але їх доля на ринку досить не значна і складає всього близько 0,14%.

До подій фінансово-економічної кризи кількість банків членів карткових платіжних систем постійно підвищувалась, і досягла свого максимуму на 01.01.2010 р. (рис. 3).

Станом на 01.01.2010 р. 146 банків є членами внутрідержавних і міжнародних карткових платіжних систем і здійснюють емісію і еквайрінг платіжних карток. Проте, на 1 січня 2012 р. їх кількість скоротилася до 142 банків з що 176 функціонують в Україні.

Щодо технічного забезпечення то з кожним роком банками встановлюється ще більше технічного обладнання призначеного для здійснення операцій з використанням платіжних карток. Насамперед збільшується кількість терміналів та банкоматів. Основна причина задоволення нестач потреб попиту населення, тобто доведення до максимально можливого якісного рівня дистанційного обслуговування клієнтів. На рисунку 4 показані дані відносно інфраструктури прийому платіжних карток в Україні.

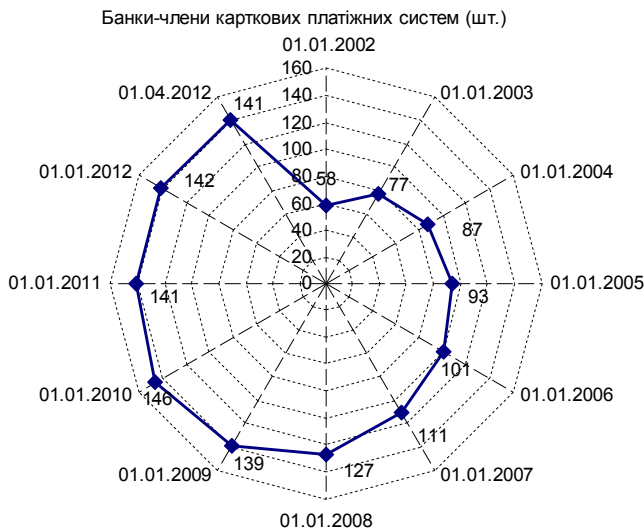

Рис. 3. Динаміка банків членів карткових платіжних систем (шт.)

[13]

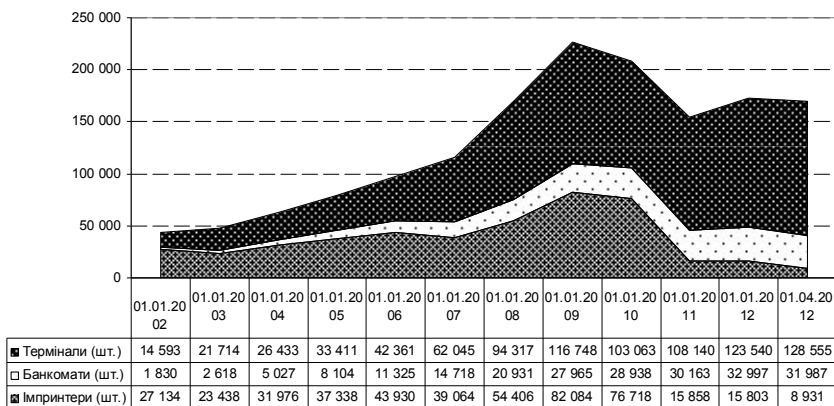

Рис. 4. Інфраструктура прийому платіжних карток в Україні [13]

Кількість встановлених банкоматів постійно збільшується, навіть в умовах кризи. За станом на 01 січня 2002 р. їх було 1830 штук, на 01 січня 2012 р. 32997 штук, що свідчить про зацікавленість банків в розвитку карткового бізнесу. Кількість терміналів на 01 січня 2002 р.

складала 14593 штук, досягло на 01 січня 2009 р. 116748 штук далі зниження, що підтверджує кризу і на 01 січня 2012 р. їх кількість склала 123540 штук.

Аналізуючи динаміку змін кількості імпринтерів, число яких на 01 січня 2002 р. складало 37134 штуки і досягла свого максимуму на 01 січня 2009 р. 82084 імпринтери. В умовах кризи за 2009 р. їх кількість зменшилася на 5366 штук і за станом на 01 січня 2012 р. досягла показників нижче, ніж 10 років тому, а саме 15803 штуки.

На рис. 5 наведені дані щодо змін структури терміналів в Україні.

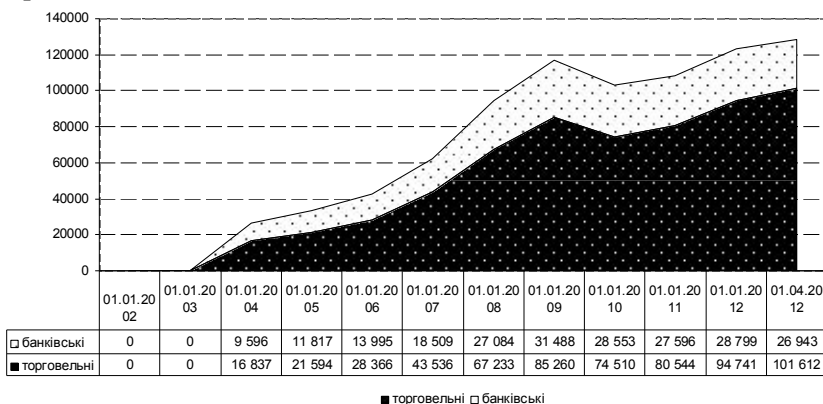

Рис. 5. Динаміка змін кількості терміналів в Україні [13]

У загальному обсязі терміналів кількісно переважають торговельні термінали, що свідчить про те, що в країні обраний напрям збільшення безготівкових розрахунків з використанням банківських платіжних карток за рахунок збільшення інфраструктури приймання карток, а саме на 1 квітня 2012 р. їх кількість становить 101 612 штук проти банківських 26943 штук.

Динаміка безготівкових платежів з використанням спеціальних платіжних засобів в Україні за 2002–2012 рр. (рис. 6) свідчить про те, що сума та кількість безготівкових операцій постійно збільшуються.

За результатами 2009 р. спостерігається незначна динаміка приросту, що пояснюється фінансовою кризою. Спад безготівкових платежів з використанням банківських платіжних карток на 01 квітня 2012 р. не дає об'єктивної оцінки змін, що відбуваються в поточному

році, тому що попередні дані наведені наростаючим підсумком за весь рік.

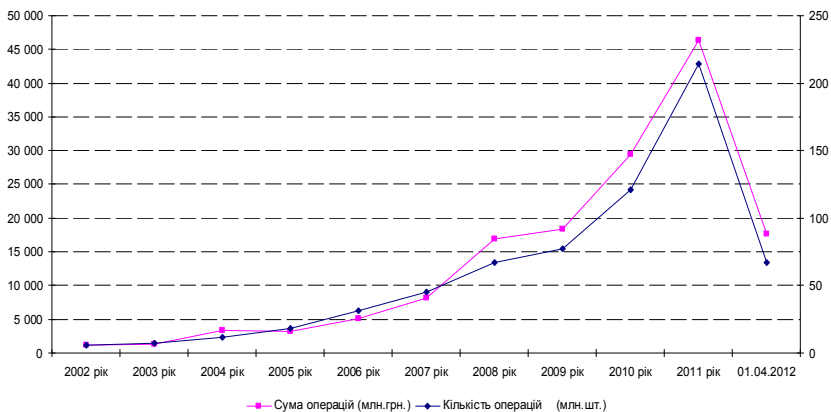

Рис. 6. Динаміка безготівкових платежів з використанням спеціальних платіжних засобів в Україні за 2002–2012 рр. [13]

Наведена рис. 7 динаміка отримання готівки з використанням спеціальних платіжних засобів свідчить про те, що банківські платіжні картки все ще залишаються основним засобом для зняття готівки, а не для розрахунків у торговельній мережі.

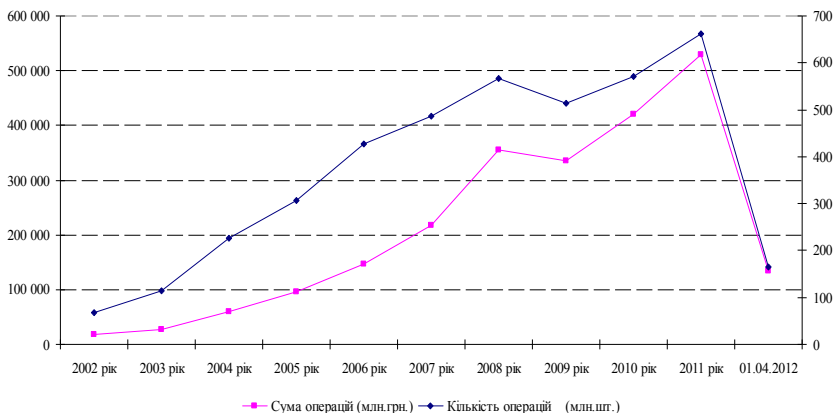

Рис. 7. Динаміка безготівкових платежів з використанням спеціальних платіжних засобів в Україні за 2002–2012 рр. [13]

Обсяги отримання готівки з карток постійно зростали до 2008 р. В 2009 р., в часи фінансової кризи, цей показник погіршився, але вже за результатами 2010 р. досяг своїх попередніх значень та перевищив їх і складає близько 420 млрд грн обсягів зняття готівки проти 30 млрд безготівкових платежів з використанням банківських платіжних карток. За результатами 2011 р. ці показники збільшилися, так сума операцій безготівкових розрахунків збільшилась майже в 1,5 рази. Сума операцій з отримання готівки проти 2010 р. збільшилась у 1,2 рази, що свідчить про більші темпи приросту безготівкових платежів з використанням банківських платіжних карток.

Висновки. Таким чином, можна впевнено стверджувати, що банківські платіжні картки все ще використовуються їх держателями в основному для зняття готівки. Незважаючи на позитивні тенденції, що відбувались в динаміці безготівкових розрахунків з використанням банківських платіжних карток фінансова криза суттєво вплинула на зниження цих темпів та на рівень довіри безпосередніх та потенційних клієнтів-держателів карток.

Динаміка розподілу спеціальних платіжних засобів за типами фінансових операцій за 2006–2012 рр. підтверджує факт фінансової кризи у 2009 р., після чого почалося стрімке зменшення емісії спеціальних платіжних засобів з функцією платежів без видачі готівки.

У жорсткіших умовах конкуренції, фінансово-економічної кризи попит на платіжні послуги з боку клієнтів, звісно, почав зменшуватися, і банки починають залучати клієнтів із використанням залишку на картковому рахунку як депозитних коштів на які нараховується відсоток не, від 1,0% до 2,0% як раніше, а ставки сягають 18,0%.

Платіжні картки поки що так і не стали повноцінним платіжним інструментом в Україні. Як і раніше зберігаються тенденції масового використання платіжних карток для зняття готівки. Для більшості людей банкомат – лише сучасна каса для здобуття зарплати, стипендій, пенсій і інших переведень. Проблеми розвитку карткових технологій в наших умовах являють собою замкнутий круг. У банкірів і торговців немає мотивації до встановлення банкоматів і терміналів для карток, які поки що не отримали визнання у покупців, – а це визнання виникне лише тоді, коли люди зможуть розраховуватися технологічнішими картками, оплачуючи товари і послуги, і без проблем знімати готівку в банкоматах, тому подальші дослідження будуть направлені на

виявлення чинників, які сприятимуть розвитку ринку банківських платіжних карток.

1. Божко В. П., Барабаш О. А., Мальцев Д. А., Копейченко Л. М. Моделювання прибутковості банків при впровадженні карткових проектів за допомогою методу планування експериментів / В. П. Божко, О. А. Барабаш, Д. А. Мальцев, Л. М. Копейченко // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2001. – № 530. – С. 279–285.
2. Брегеда О. А. Картковий ринок в Україні, його проблеми та тенденції розвитку / О. А. Брегеда // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Foa/2008_12/12_02.pdf
3. Внукова Н. М., Кострюкова Т. В. Управління розвитком платіжних інструментів у банку / Н. М. Внукова, Т. В. Кострюкова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fkd/2009_1/R1/8.pdf
4. Ільницька Н. Аналіз світового ринку електронних грошей / Н. Ільницька // Вісник НБУ. – 2010. – № 5. – С. 31–36.
5. Кіреєва К. Необхідність створення Єдиного національного платіжного простору в Україні / К. Кіреєва // Вісник НБУ. – 2010. – № 9. – С. 21–25.
6. Курдельчук І. А. Ризики у сфері банківського карткового бізнесу / І. А. Курдельчук // Економічний простір. – 2009. – № 23/1. – С. 292–298.
7. Макаркіна Г. В., Івченкова О. Ю. Моделювання попиту на послуги ринку платіжних карткових інструментів комерційного банку України / Г. В. Макаркіна, О. Ю. Івченкова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/texts/2009_26/26.1.08.pdf
8. Харченко В. Підсумки діяльності банків України на ринку платіжних карток у 2008 році / В. Харченко // Вісник НБУ. – 2009. – № 4. – С. 44–51.
9. Харченко В. Итоги деятельности банков Украины на рынке платежных карт в 2008 году / В. Харченко // Карт-бланш. – 2009. – № 1. – С. 2–19.
10. Харченко В. Банківські платіжні картки: передумови створення Єдиного національного платіжного простору в Україні / В. Харченко, Р. Капралов // Вісник НБУ. – 2009. – № 2. – С. 32–37.
11. Харченко В., Капралов Р. Статистичний аналіз ринку банківських платіжних карток в Україні у контексті країн із розвинутими картковими ринками / В. Харченко, Р. Капралов // Вісник НБУ. – 2010. – № 5. – С. 44–52.
12. Харченко В. Підсумки діяльності банків України на ринку платіжних карток у 2009 році / В. Харченко // Вісник НБУ. – 2009. – № 6. – С. 26–33.
13. Офіційний сайт НБУ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>